

у душевному прагненні з'єднатися з духовним, умоосязним світом. Тому не дивно, що лише справжній філософ відправляється після смерті на небо, адже «в рід богів не дозволено перейти нікому, хто не був філософом і не очистився до кінця, нікому, хто не прагнув до пізнання» [6, с. 211].

Ось чому справжні шанувальники філософії утримуються від тілесних пристрастей. І роблять вони це не тому, що бояться бідності чи розорення, а тому, що завжди пам'ятають про те, що «душа, яка тісно прив'язана до тіла і змушена осягати суще не саме по собі, а крізь матеріальну оболонку, ніби крізь ґрати в'язниці, часто грузне в глибокому неутті. Бачать вони і всю грізну силу цієї в'язниці: підкоряючись пристрастям, в'язень сам краще за будь-якого сторожа охороняє стіни власної в'язниці» [7, с. 206].

Про сенс життя людини та про її порятунок пізній Платон висловлюється, як це не дивно, майже в душі еллінського обивателя: розсудок, даїмон і бог вселяють людині «як можна довше і краще провести своє життя у світі» [6, с. 83], який «трохи причетний до істини» [6, с. 84]. Тобто, як констатує філософ, життя прекрасне і треба насолоджуватися ним, в жодному разі не провокуючи передчасний прихід смерті.

Загалом уникнути смерті неважко, важче уникнути зіпсованості, яка наздоганяє людину швидше за смерть. Тому Платон проповідує мораль аскетизму, яка наголошує, що людина не повинна бути рабом своїх чуттєвих бажань, не прагнути до надмірності, а повинна цілком займатися своєю душею, а не тілом, що є ознакою істинної філософії. В той час, як інші люди вважають, що тому, хто не знаходить у задоволенні нічого приємного і жити не варто. Такі люди, на думку Платона, знаходяться на півдорозі до смерті.

Як висновок, можна згадати влучний вислів П. П. Гайдено, яка говорить про загальний раціоналістичний тип ставлення до смерті в античній філософії, що знаходить «опору для людини або у вічності (вчення про безсмертя душі і її переселення), або ж в свідомості фатальної неминучості самого кругообігу буття» [3, с. 512]. Розвиток античної філософії, як форми раціонального осмислення найбільш загальних проблем людського існування, дозволив більш глибоко підійти до розуміння смерті.

Показово, що часом протилежні думки стосовно існування душі та загробного життя використовувалися з однієї і тієї ж метою – розумного примирення людини зі смертю. Сократ, Платон, а потім і Аристотель, намагаючись допомогти людині подолати страх перед смертю, відстоюють тезу про безсмертя душі, яка потім у змінній, перетвореній формі була використана християнством.

Загалом здійснене дослідження дає змогу розширити межі традиційного трактування проблеми смерті, а саме його неоднозначного поєднання з проблемами сенсу життя та пошуками безсмертя, допомагаючи правильно визначити їх значення та місце в житті сучасної людини. Перспективою подальшого розвитку цього дослідження є виявлення нових аспектів цих ідей та виявлення усіх можливих варіантів їхнього впливу на людину.

Список використаних джерел

1. Бобров Е. А. Психологические воззрения древних греческих философов / Е. А. Бобров. – М.: Издательство «Либроком»,

2012. – 80 с. – Серия: Из наследия мировой философской мысли. Философия античности.

2. Вишев И. В. Проблема личного бессмертия / И. В. Вишев. – М.: Наука, 1990. – 246 с.

3. Гайдено П. П. Античная философия: Энциклопедический словарь / П. П. Гайдено. – М.: Прогресс–Традиция, 2008. – 896 с.

4. Кулаковский Ю. А. Смерть и бессмертие в представлении древних греков / Ю. А. Кулаковский. – М.: Издательство URSS, 2011. – 127 с.

5. Лосев А. Ф. Очерки античного символизма и мифологии / А. Ф. Лосев. – М.: Мысль, 1993. – 962 с.

6. Платон. Горгий / Платон; [пер. В. Н. Карпова]. – М.: Издательский дом: Мысль, 1968. – 224 с.

7. Платон. Федон / Платон; [пер. А. А. Глухова]. – М.: Мысль, 2017. – 232 с. – Серия: Наследие Платона.

8. Фуко М. Археология знания / М. Фуко; [пер. з фр. В. Шовкун]. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 326 с.

References

1. Bobrov E. A. Psihologicheskie vozvrenija drevnih grecheskih filosofov / E. A. Bobrov. – М.: Izdatel'stvo «Librokom», 2012. – 80 s. – Serija: Iz nasledija mirovoj filosofskoj mysli. Filosofija antichnosti.

2. Vishev I. V. Problema lichnogo bessmertija / I. V. Vishev. – М.: Nauka, 1990. – 246 s.

3. Gajdenko P. P. Antichnaja filosofija: Jenciklopedicheskij slovar' / P. P. Gajdenko. – М.: Progress–Tradicija, 2008. – 896 s.

4. Kulakovskij Ju. A. Smert' i bessmertie v predstavlenii drevnih grekov / Ju. A. Kulakovskij. – М.: Izdatel'stvo URSS, 2011. – 127 s.

5. Losev A. F. Oчерki antichnogo simvolizma i mifologii / A. F. Losev. – М.: Mysl', 1993. – 962 s.

6. Platon. Gorgij / Platon; [per. V. N. Karpova]. – М.: Izdatel'skij dom: Mysl', 1968. – 224 s.

7. Platon. Fedon / Platon; [per. A. A. Gluhova]. – М.: Mysl', 2017. – 232 s. – Serija: Nasledie Platona.

8. Fuko M. Arheologija znanija / M. Fuko; [per. z fr. V. Shovkun]. – К.: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2003. – 326 s.

Sinelnikova M. V., candidate of philosophical sciences, associate professor, associate professor of the Department of Philosophy, National University «Lviv Polytechnic» (Ukraine, Lviv), sinelnikova.80@ukr.net

The theme of death in the philosophy of Platon

The article investigates the problem of death and philosophy as a culture of preparation for it in the concept of Platon. It is noted that the doctrine of death is based on the theory of the delineation of two worlds, in the context of which man acts as the unity of the mortal body and immortal soul. Noted that it was precisely in the teachings of Platon that for the first time was substantiated and acquired the form of scientific study of the idea of immortality of the soul. It is stated that due to immortality, human knowledge becomes possible, which is associated with the remembrance of what the soul once knew in the world of ideas and the whole range of rebirths. The person who uses these memories correctly becomes truly perfect. It is concluded that Platon reveals the epistemological aspect of death, because dying for him is a method of philosophy, which allows you to get rid of the «gravity» of the body and make the soul free and clean so that after death, she was able to return to the true world of ideas. When writing the work, the following methods were used: analysis, induction, deduction, synthesis and generalization.

Keywords: death, life, Platon, ancient philosophy, immortality of the soul.

* * *

УДК 101:165

Муха О. Я.,

кандидат філософських наук, доцент, докторантка кафедри культурології, ІФОН Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), olha.mukha@gmail.com

Постать Романа Ингардена у творенні львівського філософського середовища першої половини ХХ ст.

Постать Романа Ингардена мала системотворюючий характер для польської філософської традиції, зокрема феноменологічного напрямку. Але й важко переоцінити його значення для формування філософської

та мистецтвознавчої спільноти міжвоєнного Львова. Львівський етап діяльності Інгардена тривав між 1924 та 1945 роками, поміж торунським та краківським періодами та відзначився особливими здобутками в обох напрямках. Зокрема, йдеться про дві визначні праці: «*Das literaturische Kunstwerk*» (1931) та початок роботи над головним твором системного характеру – «*Spór o istnienie świata*». Що ж стосувалося впливів на фахове середовище культурно-літературного Львова, його знамениті естетичні семінари 1934–35 та 1936–37 років збирали не лише академічних фахівців – від Казимира Айдукевича до Леопольда Блауштайна й Зофії Лісси, але й впливових художніх критиків як Остапа Ортвіна, Еміля Брейтера чи Кароля Іржисковського. Дослідження здійснені на основі архівних документів, аналізу кореспонденції та спогадів сучасників.

Ключові слова: Роман Інгарден, львівський період, філософське середовище I пол. XX ст., Леопольд Блауштайн, Остап Ортвін, Зофія Лісса.

Філософську традицію львівського міжвоєнн'я складно уявити без постаті Романа Вітольда Інгардена, ймовірно, найбільш недооціненого останнього системного філософа XX століття. Інгарден був тісно пов'язаний зі Львовом у 1925–1945 роках, аж до остаточного переїзду до Кракова. Його впливи на подальшу філософську школу та мистецькі кола Львова через засноване ним феноменологічне товариство, регулярні професорські семінари та зв'язки із видатними посталями літературного і мистецького Львова першої половини XX століття лише належить докладно дослідити й проаналізувати. Відтворити етапи його львівського періоду та вплив Романа Інгардена на тогочасну естетичну й мистецьку практику можливо передовсім через дослідження взаємних інспірацій – через відносини із Казимиром Твардовським, Остапом Ортвіном, Леопольдом Бляуштайном та іншими діячами міжвоєнного Львова. В силу цілеспрямованого затирання «нерадянської» пам'яті регіону, здійснити таку задачу тепер можливо лише на матеріалах із симптоматично збереженої особистої кореспонденції, архівних документів та свідчень сучасників і послідовників, які здебільшого опинились за кордоном.

Саме із цим пов'язані труднощі у дослідженнях та й певний брак дослідницького зацікавлення подібними темами з боку українських дослідників (наприклад, записи у Особовій справі Романа Інгардена, що зберігається у Державному Обласному Львівському Архіві свідчать, що у період від 1992 до 2018 року з нею працювало всього 14 осіб, із них 12 – польськомовних). До поодиноких спроб звернення до тематики Романа Інгардена належать згадки у Енциклопедії Львівського університету та переклади Тараса Возняка, який у 1980–1984 роках під час військової служби займався активною перекладацькою роботою – перекладав філософські твори Едмунда Гуссерля, Габрієля Марселя, Мартіна Гайдеггера, Ганса-Георга Гадамера, Макса Шелера, та поміж іншими – Романа Інгардена. Із останніх значимих праць слід відзначити ґрунтовне докторське дослідження Катерини Шевчук, присвячене польській естетичній першій половині XX ст.

Такі дослідження особливо актуальні тепер не лише з огляду на філософський потенціал праць міжвоєнної львівської професури, але й передовсім зважаючи на потребу відтворення власної культурної ідентифікації, складної історії – Львівського університету та культурного й академічного середовища Львова. Відтак, метою цієї статті є історичне й культурологічне відтворення основних віх діяльності та характерних впливів Романа Інгардена, що сформували як його фаховий стиль, так і суттєво вплинули на його учнів і львівську філософську школу загалом.

Основні віхи львівського етапу Романа Інгардена

Польський філософ Роман Вітольд Інгарден міг би рівною мірою вважатися німецьким, з цілої низки причин. Насамперед, бо перша значима праця, яка зробила його популярним, була написана німецькою, як і значна частина його творчої спадщини (виключно польською він розпочав писати уже після війни з ідеологічних міркувань, хоча політики завжди сторонився). По-друге, він був одним із найталановитіших учнів Едмунда Гуссерля і продовжувачем його феноменологічної школи – зокрема, його ранні праці публікувалися саме в Німеччині, оскільки в Польщі не знаходили належного зацікавлення. І, зрештою, по-третє, філософська постать Романа Інгардена мало відома в українській філософській традиції, але в дивний спосіб також змістовно забута і в польській культурі. Якщо прізвища його сучасників – Казімежа Твардовського (творця львівської філософської школи), Казімежа Айдукевича (філософа й логіка, головного ідеолога Львівсько-Варшавської школи), Яна Лукасевича, Владислава Татаркевича, Тадеуша Котарбінського – широко впізнавані і відомі навіть поза вузькоспеціалізованими філософськими контекстами, то Роман Інгарден, не зважаючи на його енциклопедичну всеохопність у філософії і навіть певну, вельми вдалу заявку на побудову повноцінної філософської системи, залишається доволі екзотичною і міфічною фігурою. Ім'я безумовно знане, та відомості про львівський період творчості доволі фрагментарні, ще й праці, окрім «Книжечки про людину» від 1970-их років здебільшого не перевидаються.

Меншою мірою, та все ж із значною ймовірністю, Роман Інгарден міг би бути й «нашим» (чи принаймні галицьким) філософом: його філософське становлення відбувалося у стінах Львівського університету, саме тут він і написав свою першу ґрунтовну працю, з якої розпочав свій творчий шлях – «*Das literaturische Kunstwerk*» (1931) («Про літературний витвір»), а у період II світової війни (у Львові він пережив дві радянські й одну німецьку окупації) розпочав працю над твором усього свого життя – «*Spór o istnienie świata*» («Спір про існування світу»).

Однак попри понад 25 років праці у Львівському університеті (тоді Яна Казимира), сучасний його спадкоємець імені Івана Франка (у якому він також встиг трохи попрацювати у 1944 році на кафедрі германістики) не має навіть аудиторії, названої іменем одного із найвидатніших європейських філософів XX століття. З'являється ім'я Романа Інгардена в Енциклопедії видатних львів'ян та Енциклопедії Львівського університету [4], однак ані пам'ятних таблиць, ані музею, ані навіть тематичних спецкурсів, йому присвячених, немає.

Народжений у Кракові Роман Інгарден (1893–1970) у 1911 році склав з відзнакою іспит зрілості у Гімназії ім. Франціска Юзефа у Львові. Згодом вивчав філософію й математику спершу у Львові (1911–1912), а далі в Гетинзі (1912–1914, 1915–1916), Відні (1914–1915) і Фрайбурзі Бр. (1916–1917), поміж іншим беручи лекції у Едмунда Гуссерля. Пізніше працював професором у гімназіях в Любліні, Варшаві і Торуні, шукаючи постійного місця. Зважаючи на фінансові труднощі, переїхав до Львова у надії на кращі перспективи, причому, спершу мусів перебраться без родини. Відомо, що із пошуком нового помешкання у доволі дорогому

для проживання та культурно прогресивному Львові йому допомагав батько Айдукевича (для порівняння, в той час за помешкання у Торуні родина Ингарденів сплачувала 45 злотих, а у Львові йшлося про квоту 160 злотих), а переїзд фінансово підтримувало Міністерство релігійних визнань і публічної освіти у Пруській дільниці [1, арк. 77].

Тогочасний Львів був одним із найбагатших міст Польщі із високо розвиненою культурою та академічною традицією. Культурне життя міжвоєнного Львова характеризувалося високою динамікою розвитку й визначними показниками. Станом на 1921 рік Львів налічував 219 тис. мешканців, а перед самим вибухом війни – 318 тис., тим самим будучи третім за величиною містом Речі Посполитої. Високими показниками відзначалася й культурна інфраструктура. Наприклад, за кількістю музеїв (17 державних) Львів займав друге місце після Варшави, а за кількістю кінотеатрів – друге після Кракова (перед війною – 35 місць на 1 тис. мешканців) [X, с. 155–162].

Заснована Казимиром Твардовським наприкінці XIX ст. львівська філософська школа у 1920-х уже мала доволі потужну традицію. Від 1904 р. у Львові діяло Польське філософське товариство, а від 1911 р. – тематичне видання «Ruch Filozoficzny». Однак профільним нуртом тогочасних філософічних практик у Львівському університеті був все позитивізм, на відміну від обраної Ингарденом феноменології. Саме цей момент суттєво обумовив як «затягнутість» певних кроків його професійної кар'єри, так і вимушений вибір німецької мови перших публікацій, адже саме в Німеччині феноменологія сягла свого найбільшого розквіту.

Однак для розуміння нюансів перебігу львівського періоду, відтворимо у загальних рисах основні хронологічні віхи життя Романа Ингардена у Львові (згідно архівних документів):

1925–1928 – працює вчителем у V Державній гімназії ім. Гетьмана Станіслава Жулкевського;

1928–1933 – вчитель у II Державній гімназії ім. Кароля Шайнохи;

1925–1927 – доцент Університету ім. Яна Казимира; викладає епістемологію та філософію літератури;

1931/02/11 – піднімається питання кафедри для Ингардена в Університеті Яна Казимира, яке було одноголосно схвально розглянуте на Раді факультету;

1933/12/11 – номінація на посаду надзвичайного професора (підписана 27 листопада);

1933/12/18 – звільняється з гімназії на користь наукової праці (пропрацював учителем 15 років та 4 місяці);

1937/11/13 – пропозиція надання титулу звичайного професора;

П світову війну (три окупації – дві радянські та одну німецьку) Ингарден пережив у Львові.

1940–1941/06 – професор кафедри германістики відновленого Університету ім. Івана Франка; викладає теорію літератури та історію німецької літератури;

1942/01–1944/06 – викладач математики у Державній технічній школі для поляків;

до кінця 1944/06 – брав участь в таємному навчанні Гуманітарного факультету Університету Яна Казимира;

1944/06 – переїзд до Піскової Скали під Краковом, а в лютому 1945 року – до Кракова.

Доцент, а згодом професор Львівського університету Яна Казімежа проживав у Львові довший час на вул. Яблонівських, 4 (тепер Руставелі), а згодом – на вул. Захаревича, 7/8 (тепер Архітекторській) (згідно архівних документів за 1925–1937 роки) [1; 2; 11]. Роман Ингарден вів надзвичайно активне професійне життя, зокрема брав активну участь у всіх значимих з'їздах і філософських конференціях (I Польський Філософський З'їзд у Львові у 1923, VIII Міжнародний філософський конгрес у Празі у 1934, Науковий З'їзд імені Ігнація Красіцького у Львові 8–10 червня 1935, II Філософський з'їзд у Кракові у 1936, Філософський конгрес у Парижі 1937, II Міжнародний конгрес естетики і мистецтвознавства в Парижі у 1937), писав багато рецензій та був регулярним шанованим гостем, зокрема Варшавського філософського товариства, підтримував стосунки із Бретонівським філософським товариством у Празі, гостро дискутував із фізикалізмом Віденської школи (лист від 13.04.1936) [1]. Значну кількість часу інвестував у роботу в редколегії журналу «*Studia philosophica*», що видавався Польським філософським товариством у Львові багатьма європейськими мовами задля популяризації львівської філософської школи за кордоном [10]. Ингарден слугував свого роду містком поміж львівською та німецькою філософською школою – один із найбільш відданих учнів Гуссерля, що критично осмислив і розвинув його творчий спадок [6], тримав зв'язок із Маргіном Гадегером та фактично єдиний представляв феноменологічний напрямок у тогочасній польській філософії. Особливі стосунки його поєднували із Едитою Штайн, канонізованою у 1998 році Папою Іваном Павлом II католицькою святою Терезою Бенедиктою Креста. Попри те, що Ингарден не підтримував її життєвого вибору, їхня інтенсивна кореспонденція щодо феноменологічних питань становить цікавий матеріал для філософських студій. Окрім того, саме Едита Штайн взяла на себе обов'язок літературної редакції й коректури «*Das literaturische Kunstwerk*». Відвідував він і лекції популярних в той час в Парижі філософів П'єра Жане і Едварда ле Роя, доносячи актуальні європейські тренди до власних слухачів і колег.

Та окремим явищем у житті філософського й навіть ширше – культурно-літературного Львова були його знамениті філософські семінари 1934–35 та 1936–37 років, гостями й активними учасниками яких були не лише львів'яни, але й гості міста, що чули про їх надзвичайну атмосферу й креативний потенціал. Так, за спогадами знаного критика, літератора, перекладача й теоретика фільму Кароля Іржиковського, «У Львові бувають дискусії, кращі ніж в Варшаві, де забагато великих людей сидить, щоб вони могли між собою розмовляти про щось більше, аніж плітки. А у Львові потрапив власне на перлини польських диспутантів, на щось насправді пам'яткове під тим поглядом, тобто на щось таке, наче філософсько-літературний семінар для старших, організоване в університеті проф. Романом Ингарденом» [7, с. 5]. Далі Іржиковський перелічує відвідувачів, до яких належали поміж інших: Президент Професійної спілки літераторів Польщі, впливовий критик Остап Ортвін, драматург Анджей Рибіцький, директор Східних Торгів доктор Гроссман, доктор Леопольд Бляуштайн, з яким Романа Ингардена

поєднувала особливо важлива для обох мислителів методологічна дискусія, а також молоді доктори філософії, докторки музикології (вочевидь, йдеться в т.ч. про Зофію Ліссу) та ще кілька десятків осіб.

Згодом, це товариство переносилося на засідання Філософського Товариства чи вчашало на зустрічі Професійної спілки літераторів Польщі [3]. Остап Ортвін вважав, що саме в цих диспутах твориться нова школа літературної критики, особливо цінна тим, що поєднувала вона як фахових філософів, так й істориків, теоретиків музики, літератури й кінематографу, істориків мистецтва, практикуючих літераторів та суспільно активних громадян міста, лідерів громадської думки. Сам спосіб перебігу цих зустрічей – від ретельного ведення протоколу, резюмування й повторювання на наступній зустрічі раніше невирішених питань – нагадував Сократову маевтику. Згадуваний вище Іржиковський так і називає їх – «справжньою «забавою мудреців»» [7, с. 5].

Постаць Остапа Ортвіна (Oskar Katzenellenbogen), видатного польського журналіста і літературного критика, останнього Президента Львівського відділення Професійної спілки польських літераторів, для Романа Ингардена виявилася формуючою. Вони дуже відрізнялися характерами й підходом до літератури, однак спричинили значний вплив одне на одного. Ортвін свого часу відкрив польській літературі поета й драматурга Леопольда Стаффа, сприяв становленню Станіслава Бжозовського, був відвертим і конкретним у своїх критичних оцінках. Найімовірніше, саме він переконав Ингардена полишити літературні спроби – у збережених листах до Остапа Ортвіна Роман Ингарден просить його про фахову оцінку збірки своїх поезій (до них належали поетичні експерименти 1917–1919 років, окрім них з–під пера Ингардена вийшли незавершена повість «Wędowny» («Мандрівники») та переклади Рільке 1921 року). Як припускає польська дослідниця Светлана Українець, ця оцінка була не вельми схвальною, оскільки пізніше Роман Ингарден не робив жодних спроб повернутися до цього питання чи публікувати свої художні твори [X, с. 188]. Своєю чергою, Роман Ингарден справив значний вплив на Ортвіна, який у цих стосунках віднайшов методологічне підґрунтя для своїх досліджень літератури й критичних відгуків. Зустрічі й обговорення відбувалися не лише на академічному полі – Роман Ингарден прочитав чимало лекцій з теорії літератури в рамках співпраці із Професійною спілкою польських літераторів: «Про будову літературного твору» (Львів, 24.04.1932), «Про життя літературного твору» (Львів, 29.01.1934), «Предмет і завдання знань про літературу» (Варшава, 09.11.1935), «Чи театральний твір є літературним твором?» (Познань, 12.12.1935), «Явища часової перспективи у літературному творі» (Дискусійне зібрання Польської Академії Літератури в Варшаві, 31.10.1936). А Остап Ортвін любив неформальні обговорення у каварні «Рома», що розміщувалась навпроти знаменитої «Шкоцької» – місця традиційних зустрічей львівських математиків і логіків. Останні із збережених записок від Ингардена Ортвінові мають характер дружнього листування і згадують про зустрічі саме у «Ромі».

Ще однією постаттю, у дискусіях із якою відбувалося формування засадничих положень мислення Ингардена, був Леопольд Блауштайн, який як і Ортвін, трагічно

загинув від рук нацистів в часі II світової війни (за деякими версіями – покінчив життя самогубством). Перу Блауштайна належить концепція естетичного переживання, конкурентна до підходу Ингардена. Обоє виходять із схожих предиспозицій: особливістю підходу є послідовне перенесення базових засад онтології і епістемології на ґрунт естетики. Однак коли Ингарден зосереджується на літературному творі як такому (дещо похопливо намагаючись трансформувати його пізніше у «витвір мистецтва як такий») і передовсім цікавиться можливістю його пізнання й оцінювання, Блауштайн зосереджений на самому перцептивному акті й психології кіноглядача. Він розуміє естетичне переживання як складний психологічний процес, що охоплює цілу низку різномірних часткових естетичних предметів. Зважаючи на його активність як в межах Ингарденових семінарів, так і в засіданнях секції Філософського товариства, вони доволі часто дискутували, тим самим кшталтуючи свої концептуальні підходи. Блауштайн приймає багатопланову концепцію літературного твору Ингардена, але сам зосереджується на аналізі кінокартин та радіо. Попри низку засадничих відмінностей, вони працюють в одному предметному й методологічному полі, поділяючи тезу про універсальність естетичного переживання.

Хоча за Ингарденом естетичний предмет не є реальним об'єктом, Блауштайн надає йому статусу цілком реального. Підставою і початком естетичного досвіду для нього є естетичний рефлекс, тоді як Блауштайн виходить із поняття вступної емоції.

Гаряча дискусія щодо структури музичного твору поєднує Ингардена із іншою талановитою ученицею й завідницею семінарів з естетики – Зофією Ліссою, яка у 1929 році здобула ступінь доктора філософії, написавши дисертацію про гармонію у музиці А. Скрябіна. Їхні усні та письмові перемовини щодо самості музичного твору стали чудовим методологічним підґрунтям для наступної художньої критики в галузі музики.

Ще одним учасником знаменитих семінарів був Болеслав Левіцкі, теоретик кіно, критик і педагог, пізніше ректор Вищої державної школи кінематографу в Лодзі (1968–1969). Вплив Ингарденового підходу відчутний у його працях «Budowa utworu filmowego» (Будова кінематографічного твору) (1935) та «Film naukowy jako przekaz informacyjny» (Науковий фільм як інформаційний переказ) (1962).

Досить теплі стосунки поєднували Романа Ингардена з Емілем Брейтером, літературним критиком і публіцистом, виконуючим обов'язки скарбника Польського ПЕН-клубу в міжвоєнний період, який свого часу і познайомив Ингардена із Ортвіном. Є свідчення, що на семінарах з'являвся Людвік Лілле, художник–графік, член групи «Артес» (1929–1936), у міжвоєнний період – репрезентант сюрреалістичного нурту, а у повоєнні роки – метафоричного мистецтва. Високу оцінку семінарам давав і знаменитий польський історик філософії, автор найбільшої у світовій літературі «Історії європейської філософії XV століття», Стефан Свежавський.

Серед активних дискутантів, які творили осереддя зустрічей були, поміж інших: Юліуш Кляйнер, відомий історик літератури, який приймав філософію за найважливіший елемент літературних досліджень, виказуючи зв'язок літератури і знань про літературу із філософією; Северина Лушчевска–Рохманова,

талановита учениця Айдукевіча, логік, згодом професорка Познанського університету; Стефанія Лобачевська, музиколог, пізніше ректорка Вищої державної музичної школи в Кракові (1952–55); Ірена Кремніцька (Кронська), філософиня, класичний філолог та перекладачка; Зигмунд Рисевіч, мовознавець, індолог, згодом професор Варшавського університету; Василь Рудко (псевдо – І. Лісовий), український філософ–публіцист, політичний діяч; Вацлав Беднарівські, представник Львівсько–Варшавської школи; Анна Порембічова, перекладачка; Марія Водзіцька, видатна польська громадська діячка; а також Анджей Левіцкі, Рахеля Тресувна, Вацлав Вассер, Міхал Завадовські та інші.

Важко спрогнозувати, куди саме сягнули географічно й хронологічно і як безпосередньо проявилися впливи Інграденових семінарів, оскільки після завершення II світової війни у Львові невдовзі не залишилось нікого з його слухачів, а життєві шляхи декого із них сягали Середньої Азії, Москви (Зофія Лісса) чи США (Василь Рудко). Практично уся польська професура невдовзі перебралася до Варшави, Кракова й інших польських міст. Сам Інгарден після нетривалих поневірянь перебрався до Кракова, з яким був надалі зв'язаний до кінця життя.

Висновок. Роман Інгарден понад 20 років був «львівським» філософом і справив значний вплив на kształтування львівської феноменологічної школи та традиції художньої критики, хоча безпосередніх слідів важко відслідкувати. Він належав до нечисленних філософів–метафізиків, які шукали абсолютної істини, володіли гносеологічним оптимізмом та вважали, що розв'язання філософських проблем – лише справа часу і методології. Саме такий підхід він стосував на своїх знаменитих семінарах, послідовно й методично наближаючись до розв'язання чітко поставлених задач.

«Філософів усіх часів Інгарден трактував по–коляжанськи, деяких приязно, інших поблажливо, почувався зобов'язаним переймати розпочаті ними справи і допроваджувати до вдовільняючого розв'язання» [9, с. 321]. Його філософія, викладена доволі претензійно, але й докладно – як стверджує Броніслав Лаговські, протиставляючи Інгардена іншому великому польському філософові ХХ століття (хоча радше історикові філософії) – Лешеку Колаковському, для колег таких же працюючих в читанні, як він у писанні, є рідкісним для ХХ століття прецедентом активності буття і пізнавального оптимізму.

Слід відзначити, що Роман Інгарден суттєво вирізнявся з–посеред колег і тематикою, і способом філософування. Його засаднича методологічна позиція як одного із представників феноменологічної традиції, яку в той час на цих теренах вважали «закордонною модою», видавалася колегам мало зрозумілою й надміру заплутаною. Тоді як аналітична традиція на чолі із Казимиром Твардовським посилювала позитивістичні позиції: саме в ці роки свої найважливіші праці опублікували Лукасевіч, Тарський, Лешневські, Айдукевіч та Котарбінський, а польський неопозитивізм переживав епоху найвищого розвитку. Тим не менш, як бачимо з історично–культурологічного зрізу, викладеного вище, феноменологічний підхід Інгардена знайшов неабиякий відклик у середовищі художніх критиків, літературознавців та теоретиків мистецтва.

До завідників його естетичних семінарів належали як академічні дослідники, так і практики арт–ринку і приватні поціновувачі філософії й мистецтва. Відтак вклад Романа Інгардена у філософське й культурне життя міжвоєнного Львова дійсно непересічний та оригінальний, його важко переоцінити і лише належить більш докладно досліджувати через його впливи на студентів, докторантів, академічних колег, літераторів, критиків та діячів чи поціновувачів культури.

Список використаних джерел

1. Справа Романа Інгардена у Державному обласному Львівському архіві. – Ф.26. – Оп.5. – Папка 768. – 315 арк.
2. Особова справа професора Львівського університету Романа Інгардена, 1927–1939 рр. – 30 арк. – Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Оп.1. – Папка 73.
3. Листи Романа Інгардена до Остапа Ортвіна у 1925–1936 рр. – Архів Остапа Ортвіна у Львівській науковій бібліотеці, запис 288/18.
4. ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка. У 2 т. – Т.1: А–К. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 716 с.
5. Ingarden R., Witkiewicz S. I. Korespondencja filozoficzna / Oprac. i wstęp. Bohdan Michalski, Wydawnictwo IFiS PAN/Collegium Civitas Press, 2002. – 116 s.
6. Ingarden, Roman. Moje wspomnienia o Edmundzie Husserlu / przekład Z. H. Mazurczak, St. Judycki, «Studia Filozoficzne», «Archiwum Współczesne», Nr.2 (183), 1981.
7. Irzykowski, Karol. Śnieg, literatura, teatr. [w]: «Pion», 1935. – Nr.9. – S.5.
8. Korespondencja Romana Ingardena z Kazimierzem Twardowskim (Listy z oryginałów przeczytali, przepisali, opracowali oraz «Wstępem» poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura). – Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2016. – 436 s.
9. Łagowski Bronisław, «Ingarden i Kołakowski: horror metafizyczny i horror polityczny», [w]: A. Węgrzecki (red.), W kręgu filozofii Romana Ingardena. – Warszawa – Kraków, 1995. – S.321–330.
10. Majewska, Zofia. Książeczka o Ingardenie: szkic biograficzny. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1995. – 94 s.
11. Przemysław Włodek; Adam Kulewski. Lwów: przewodnik. – Pruszków: Oficyna Wydawnicza «Rewasz», 2006. – 415 s.
12. Ukrainiec S. Listy Romana Ingardena do Ostapa Ortвина (Oskara Katzenellenbogena) // Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej. – 90/1, 1999. – S.187–195.
13. Ostanek A. Życie kulturalne i szkolnictwo polskie we Lwowie w latach 1921–1939 // Szkice Podlaskie. – №17–18, 2009–2010. – S.155–173.
14. Шевчук К. С. Естетичне переживання та його цінність у польській естетиці першої половини ХХ ст.: [монографія] / К. С. Шевчук. – Рівне: РГДУ, 2016. – 356 с.

References

1. Sправа Romana Ingardena u Derzhavnomu oblasnomu L'viv's'komu arhivi. – F.26. – Op.5. – Papka 768. – 315 ark.
2. Osobova sprava profesora L'viv's'kogo universytetu Romana Ingardena, 1927–1939 rr. – 30 ark. – Arhiv L'viv's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Franka. – Op.1. – Papka 73.
3. Lysty Romana Ingardena do Ostapa Ortвина u 1925–1936 rr. – Arhiv Ostapa Ortвина u L'viv's'kij naukovej biblioteci, zapys 288/18.
4. ENCYCLOPEDIA. L'viv's'kyj nacional'nyj universytet imeni Ivana Franka. U 2 t. – T.1: A–K. – L'viv: LNU im. I. Franka, 2011. – 716 s.
5. Ingarden R., Witkiewicz S. I. Korespondencja filozoficzna / Oprac. i wstęp. Bohdan Michalski, Wydawnictwo IFiS PAN/Collegium Civitas Press, 2002. – 116 s.
6. Ingarden, Roman. Moje wspomnienia o Edmundzie Husserlu / przekład Z. H. Mazurczak, St. Judycki, «Studia Filozoficzne», «Archiwum Współczesne», Nr.2 (183), 1981.
7. Irzykowski, Karol. Śnieg, literatura, teatr. [w]: «Pion», 1935. – Nr.9. – S.5.
8. Korespondencja Romana Ingardena z Kazimierzem Twardowskim (Listy z oryginałów przeczytali, przepisali, opracowali oraz «Wstępem» poprzedzili Radosław Kuliniak, Dorota Leszczyna, Mariusz Pandura). – Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2016. – 436 s.

9. Łagowski Bronisław, «Ingarden i Kołakowski: horror metafizyczny i horror polityczny», [w]: A. Węgrzecki (red.), W kręgu filozofii Romana Ingardena. – Warszawa – Kraków, 1995. – S.321–330.

10. Majewska, Zofia. Książeczka o Ingardenie: szkic biograficzny. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1995. – 94 s.

11. Przemysław Włodek; Adam Kulewski. Lwów: przewodnik. – Pruszków: Oficyna Wydawnicza «Rewasz», 2006. – 415 s.

12. Ukrainiec S. Listy Romana Ingardena do Ostapa Ortwin (Oskara Katzenellenbogen) // Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej. – 90/1, 1999. – S.187–195.

13. Ostanek A. Życie kulturalne i szkolnictwo polskie we Lwowie w latach 1921–1939 // Szkice Podlaskie. – №17–18, 2009–2010. – S.155–173.

14. Shevchuk K. S. Estetyczne perezhivannja ta jogo cinnist' u pol's'kij estetyci pershoj' polovyny XX st.: [monografija] / K. S. Shevchuk. – Rivne: RGDU, 2016. – 356 s.

Mukha O. J., PhD, Assistant Professor Department of Cultural Studies, IPES National Pedagogical Drahomanov University (Ukraine, Kyiv), olha.mukha@gmail.com

Roman Ingarden's role in the creation of Lviv philosophical environment at 1st half of 20th century

The figure of Roman Ingarden had a systemic character for the Polish philosophical tradition, particularly for the phenomenological direction. However, it is difficult to overestimate his significance for the formation of the philosophical and art-critical community in Lviv interwar period. The Lviv stage of Ingarden's activity continued between 1924 and 1945, between the Torun and Krakow periods, and distinguished by special achievements in both directions. In particular, we are talking about two outstanding works: «Das literaturische Kunstwerk» (1931) and the beginning of work on his main product of a systematic nature – «Spór o istnienie świata». As for the influence on the professional environment of cultural and literary Lviv, his famous aesthetic seminars of 1934–35 and 1936–37 gathered not only academic specialists – from Kazimir Ajdukevich to Leopold Blaustein and Zofia Lissa, but also influential art critics like Ostap Ortvin, Emily Breiter or Karol Irzhikovskij. The research is based on archival documents, analysis of correspondence and memoirs of contemporaries.

Keywords: Ingarden, Lvov period, philosophical environment 1st half of XX century, Leopold Blaustein, Ostap Ortvin, Zofia Lissa.

* * *

УДК 1:2; 141.45

Керимова Ф.,
заведуюча кафедрою «Муниципалитет и туризм»,
Нахчыванский Государственный Университет
(Азербайджан), flora.kerimova.80@mail.ru

ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СЕИДА АЗИМА ШИРВАНИ В ПРЕССЕ

Сеид Азим Ширвани, один из ведущих представителей нового интеллигентного общества, сформировавшегося в Азербайджане в XIX веке, был человеком, который не был равнодушен к своей среде, к социальным процессам своего времени и вел борьбу за просвещение и образованность своего народа. Основными средствами защиты он считал перо и творчество, а трибуной – печать. Сеид Азим в газетах «Экинчи», «Зия», позже «Зия Кавказия» и «Кешкюль», изданных на азербайджанском языке в XIX веке, непрерывно заявлял о своей образовательной миссии и цели. Сотрудничество с печатью привело к развитию нового направления в творчестве Сеида Азима. Мыслитель, выступая в этих газетах как просветитель – реалист, был сторонником критического реализма, критиковал несправедливость эпохи, неграмотность людей и религиозное невежество.

Ключевые слова: образование, наука, пресса, «Экинчи», «Зия» и «Кешкюль».

(стаття друкується мовою оригіналу)

Особое значение имеет изучение печатной деятельности Сеида Азима Ширвани. Деятельность мыслителя может оцениваться как особый аспект его творчества. Таким образом, Сеид Азим Ширвани выступил просветительскими идеями в газетах «Экинчи

(Пахарь)», «Зия (Свет) Зия–Кавказия (Свет Кавказа)» и «Кешкюль (Дароносец)».

Следует отметить, что газета «Экинчи» занимает особенное место в развитии печатной деятельности и просветительских идей Сеида Азима Ширвани. 22 июля 1875 года издание газеты «Экинчи» заложило основу Национальной печати Азербайджана. Гасан бек Зардаби, основатель национальной печати, считал опубликование газеты на азербайджанском языке средством идеи для обеспечения более широких возможностей для образования. Главной задачей газеты «Экинчи» была борьба против религиозных предрассудков, пропаганда новых светских наук, если даже иронично, призыв народа к свободе была борьбой за просвещение. Прежде всего, средством газеты, Зардаби хотел осветить общественные и политические вопросы, открыть глаза азербайджанскому народу, отвлечь его от невежества и глупости, показать всем гнилость старого общества, призвать людей бороться за свои человеческие права [12, с. 68, 69, 70, 71].

«Экинчи» сыграл важную роль в развитии прогрессивного общественного мнения в Азербайджане и азербайджанской культуры в целом. За короткое время он сплотил вокруг себя передовых интеллигентов, и положительно повлияв на многие аспекты жизни азербайджанского народа, призвал широкие массы бороться за прогрессивные изменения в материальной и духовной жизни [2, с. 361–366].

Гасан бек Зардаби постепенно объединил вокруг «Экинчи» большую группу демократически мыслящих интеллигентов и достаточно большую группу активной, образованной молодежи. Сеид Азим Ширвани, Наджаф бек Везиров, А. Адыгозал, Аскер ага Горани, который получил образование в Петровской сельскохозяйственной академии в Москве, Гаджи Мамедсадиг (Абдулгасан Наваи), Мирза Хасан Аль-Кадри, Алекпер Гейдари, Махбус (Али Мадад) Дарбанди и другие активно сотрудничали в газете. Мирза Фатали Ахундов также выступал на страницах «Экинчи». В городах Южного Кавказа и Дагестане, в Иране действовали свои корреспонденты. Публикация газеты имела большое значение для всего мусульманского Востока. «Экинчи» вызвал международное эхо. Эта газета была первым печатным органом всего восточного мира, изданная европейским стилем. О ней также знали и в странах Запада [16, с. 4–7].

Гасан бек Зардаби, в статье, опубликованном в первом номере газеты, объяснил ее цель:

1. Введение – статьи здесь будут написаны самим автором.

2. Сельскохозяйственные новости, т.е. разговор будет вестись о наших собственных и провинциальных посевных полях, об их выращивании, о своевременном вспахивании урожая, об укреплении посевных участков, не смешивая их ни с чем другим, в общем о злобе, а также вспахивании, обсушении и истолчении и сохранении посева.

3. Научные новости – то есть информации, которые выявляются научным и экзаменационным путем, например, новости приносящие пользу телу и владению.

4. Свежие новости будут состоять из нескольких частей, сначала пойдут новости торговли – т.е. будет сообщаться о том за какую цену продается все в нашей